

13. Pri bodočih volitvah v deželne zastope naj se po vseh slovenskih pokrajinah postavi vsaj jeden kandidat iz vrste učiteljev v imenik poslancev, da ti potem kot izvedenci v šolskih zadevah pri sklepanju novih šolskih zakonov, ali pa pri preosnovi že obstoječih, zamorejo vedno svoje mnenje izražati s pedagogiško-didaktičnega stališča. Ti zastopniki iz učiteljskega stanu bili bi torej naši pravi zgovorniki in nekako poroštvo za boljšo prihodnost vsega slovenskega učiteljstva.“

Ustavoznanstvo.

(Spisal Fr. Orožen.)

F.

Od Franca Jožefa I. do „meščanskega ministerstva“.

3. Od „oktoberske diplome“ do „meščanskega ministerstva.“

(20. vinotoka 1860.—31. grudna 1867.).

Vsled nesrečne vojske v Italiji l. 1859. je torej odstopilo Bachovo ministerstvo, cesar pa je odpravil absolutizem, ki se ni mogel več vzdržati. Cesar Franc Jožef I. je zopet uvedel ustavo z „oktobersko diplomom“, katero je priobčil dne 20. vinotoka (oktobra) l. 1860. Po tej cesarski diplomi so dobile ogerske dežele novo ustavo, avstrijske dežele pa posebne deželne zборе. Goluchowskijevo ministerstvo je uvedlo konstitucionalni način vladanja v federalistiškem smislu. Zakonodavstvo naj se odslej izvršuje s sodelovanjem deželnih zborov in državnega zbora. Deželni zbori so dobili posebne predprave. Člen I. pravi: Pravico, zakone dajati, preminjati in odpravljati, bodemo Mi in Naši nasledniki izvrševali samo s sodelovanjem zakonito zbranih deželnih zborov, odnosno državnega zbora, v katerega imajo deželni zbori pošiljati od Nas določeno število članov. Člen II. določuje vse zadeve, ki spadajo v področje državnega zbora. V členu III. se splošno navajajo pravice deželnih zborov.

Madjari so bili jako nezadovoljni s to ustavo, ker se ni zopet popolnoma obnovila stara ogerska ustava. A tudi drugim deželam ni ugajala oktoberska diploma, ker je bila premalo svobodomiselna. V deželnih zborih so imeli največ vpliva plemenitaši in duhovščina, kar ni bilo po volji drugim stanovom. Goluchowski je odstopil dne 13. grudna 1860., in Schmerling je sestavil novo ministerstvo in izdelal novo ustavo, katero je cesar kmalu podpisal.

Izišel je „februvarski patent“ dne 26. svečana (februarja) l. 1861. Vsled tega zakona so se omejile in prikrajšale pravice deželnih zborov pod ministerstvom Schmerlingovim. Februvarski

patent določa deželno upravo in deželni volilni red za posamezne krovine. Težišče se je premaknilo v državni zbor. Deželni zbori so odslej obravnavali le domače zadeve ter volili poslance v državni zbor na Dunaju.

Kot zastopstvo vse države so ustanovili „širji državni zbor“, ki je bil sestavljen iz gosposke zbornice in poslanske zbornice. V „širjem državnem zboru“ bi razpravljali poslanci vseh dežel naše države o skupnih zadevah vse države. Poleg tega pa je še bil „ožji državni zbor, v katerem so bile zastopane vse dežele razun Benečije in ogerskih dežel, kot posebno zastopstvo takozvanih nemško-slovanskih dežel. „Ožji državni zbor“ je imel sklepati samo o rečeh, tikajočih se sedanjih „avstrijskih dežel“. Gosposka zbornica je bila slično sestavljena sedanji gosposki zbornici. Poslanska zbornica pa je štela 343 poslancev in sicer 203 avstrijskih, 20 benečanskih in 120 ogerskih, hrvatskih in erdeljskih poslancev.

Meseca mal. travna l. 1861. so prvokrat volili deželni zbori poslance v novi državni zbor. Na Beneškem, Ogorskem in Hrvatskem niso hoteli voliti poslancev. Benečani so hlepeli po zjedinenju Italiji, Madjari pa so zahtevali svojo ustavo z leta 1848. in venčanje Franca Jožefa I. kot ogerskega kralja. Tudi hrvatski deželni zbor ni hotel voliti poslancev v dunajski državni zbor in je zahteval, da se združijo nekdanje Zvonimirjeve dežele in sicer Hrvatsko in Slavonija, Dalmacija, Primorsko, Kranjsko, Koroško in Štajersko v jedno celoto. Cesar ni hotel Madjarom odjenjati, razpustil je ogerski državni zbor in županijske oblasti in preklical vse pravice, katere je imelo Ogorsko na Hrvatskem.

Dné 1. vel. travna l. 1861. se je otvoril na Dunaju „širji državni zbor“ brez ogerskih in hrvatskih poslancev. V tem zboru nahajamo dve glavni stranki in sicer nemške centraliste in slovanske federaliste.*) Kmalu se je tudi erdeljski deželni zbor uprl zvezi z Ogorsko in izvolil poslance v dunajski državni zbor. Poljsko plemstvo se je sprva hudo upiralo volitvi v državni zbor, a kmeti in Rusini so dobili večino in volili svoje poslance. Tudi Čehi so vstopili v državni zbor.

Državni zbor sicer ni bil polnoštevilen, ker je manjkalo mnogo poslancev, a z novo ustavo si je država vendar pridobila večji vpliv tudi v inozemstvu. Avstrija je sedaj skušala povzdigniti svojo veljavo tudi na Nemškem, kjer je imela močno zaslombo v srednjih državah. Avstrija je hotela predrugačiti nemško zavezo, a tej nameri se je

*) „Centralizem“ je državna uredba, ki vlada posamezne dežele s skupnega središča po enakih zakonih in tistem načinu. Tako vladajo n. pr. Francijo in Italijo.

„Federalizem“ je državna uredba, po kateri je država razdeljena v več skupin, ki so glede na zakonodavstvo in upravo samostalne. Nasproti inozemstvu pa so te skupine enotna država. Tako uredbo ima n. pr. Švica.

uprlo Prusko, ki je nameravalo skleniti posebno zavezo z nekaterimi nemškimi državami. Cesar je sklical nemške vladarje na kneževski shod v Frankfurt na Menu. Zelo slovesno so sprejeli cesarja Franca Jožefa I., ki je otvoril kneževski shod dne 16. vel. srpana l. 1863. Na tem shodu je bila tretjina nemških vladarjev na strani Pruske, a pruskega kralja ni bilo na shodu. Prusko se je upiralo nameravani novi osnovi nemške zaveze in tako preprečilo uspeh avstrijske politike. Tako se Schmerlingu ni posrečilo, da bi povečal avstrijski vpliv na Nemškem. Navzlic pruski mržnji do Avstrije se je l. 1864. bojevala Avstrija v zvezi s Prusko zoper Dance.

Izvršitev Schmerlingove ustave se ni posrečila vsled mnogih ovir, ob katere je zadela nova ustava pri Madjarjih, Italijanah in Slovanih. Delovanje državnega zbora je bilo malo uspešno, državni zbor se je po večjem samo bavil z dovoljenjem letnega proračuna. Čehi so izstopili iz državnega zbora že meseca grudna l. 1864. ter niso več smatrali državnega zbora kot zastopstvo skupne države. Nasprotovali so Schmerlingu tudi razni avstrijski deželni zbori, ne le slovanski ampak tudi nemški, ki so napadali vlado zaradi slabega denarnega gospodarstva. Cesar sam se je prepričal, da ne more na ta način Schmerling pomiriti raznih narodov širne države. Cesarski dvor se je približeval Madjarom in se začel z njimi pogajati s posredovanjem grofa Esterhazyja, ki je bil od l. 1861. minister brez portfelja. Meseca rožnika leta 1865. je postal grof Jurij Majlath, najhujši nasprotnik Schmerlingov, ogerski dvorski kancelar. Vsled tega je nastala v ministerstvu kriza, ki se je končala s tem, da so izstopili iz ministerstva Schmerling, Plener in somišljeniki meseca mal. srpana l. 1865. Grof Belcredi, doslej cesarski namestnik na Češkem, je sestavil novo ministerstvo, v katerem sta tudi bila grof Larisch in grof Buol Schauenstein („trigrofsko ministerstvo“). Grof Belcredi je sklical deželne zборе in za nekaj časa razveljavil februarjsko ustavo s cesarskim razglasom od 20. kimovca l. 1865. Trigrofsko ministerstvo je že nastopilo dne 27. mal. srpana in je bilo sestavljeno iz federalistiških avstrijskih in konservativnih ogerskih ministrov. Grof Belcredi je bil ministerski predsednik in državni minister, grof Larisch minister za denarstvo, grof Mensdorff-Pouilly pa, ki je že bil v prejšnjem ministerstvu, minister za zunanje reči.

Čehi in Slovenci so bili zadovoljni z novo izpremembo, ki je bila naperjena proti nemški nadvladi v cesarstvu. Ustavoverni deželni zbori nemških dežel so prosvedovali proti preklicu februarjske ustave, kar so pa drugi deželni zbori odobraval. Erdeljci so se morali zjediniti z Ogersko v jedno deželo in so izgubili svoj deželni zbor. Cesar je otvoril ogerski deželni zbor s prestolnim govorom, v katerem je pripoznal upravičenost ogerske ustave z leta 1848. in le zahteval neka-

tere premembe. Madjari niso bili povsem zadovoljni z novimi naredbami. V tem pa je nastala vojska s Prusko in Italijo leta 1866. Vojsko je povzročilo že staro nasprotstvo med Avstrijo in Prusko.

Po nesrečni vojski zoper Prusko je Avstrija izstopila iz nemške zaveze. Belcredi je skušal narodni prepir na ta način odstraniti, da bi razdelil državo v pet kraljestev, katera bi družilo osebno edinstvo. Ta kraljestva bi bila: Avstrijsko, Ogersko, Češko, Poljsko in Hrvatsko-Slavonsko. Nemci so se uprli tem nameram, in Belcredi se je vzdržal le še malo časa na krmilu. Kot minister za zunanje reči je vstopil v ministerstvo prejšnji saksonski minister Beust, kateri se je pogajal z Madjari zaradi sprave. Dne 7. svečana l. 1867. je odstopil Belcredi, Beust je prevzel predsedstvo novega ministerstva in sklenil pogodbo z Madjari. Velike zasluge za Ogersko ima v tem obziru Franc Deak. Grof Julij Andrassy je sestavil novo ogersko ministerstvo. Leta 1868. so združili tudi Hrvatsko in Slavonijo z Ogersko. Dne 8. rožnika so slovesno venčali Franca Jožefa I. kot ogerskega kralja. Madjarom se je priznala njih prejšnja ustava v popolnem obsegu.

Cesar je razglasil „decemberske zakone“ z dne 21. grudna (decembra) l. 1867., kateri obsegajo šest osnovnih zakonov o občnih pravicah državljanov za kraljestva in dežele, zastopane v državnem zboru.

Decemberski zakoni so: 1. Zakon o ministerski odgovornosti. 2. Zakon o društvenih pravicah in o pravicah zborovanja. 3. Zakon o občnih državljanskih pravicah, kateri določuje takozvane osnovne pravice ter jamči državljanom enakost pred zakonom, versko in vestno svobodo, svobodno znanstvo, svoboden pouk in enakopravnost vseh avstrijskih narodov. 4. Zakon o sodniški oblasti. 5. Zakon o izvrševalni oblasti, po katerem ima vsak uradnik priseči, da bode zvesto izpolnjeval državne osnovne zakone. 6. Zakon o uredbi državnega sodišča.

Tako je nastala sedaj veljavna ustava „Avstrijsko-ogerske države“, ki ima sedaj konstitucionalni način vladanja na dualistiški podlagi, ker je država razdeljena v dva enakopravna dela, od katerih imata vsak svojo posebno ustavo in upravo. (Dalje prih.)

Martin in Jera.

(J. Ravnikar.)

Petnajsto poglavje.

Modra gos je izgubila jajce.

Martin danes še ni odhajal od predstojnika, ko je ta po biriču starešini poslal listek, na katerem so bila napisana imena delavcev z ukazom, da jim to naznani. Birič prinese starešini pisanje še dopoldne. Doslej so imela vsa pisma, ki so prišla od okraj-